

Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Malmbäcks kyrka

*Malmbäcks socken i Nässjö kommun
Jönköpings län, Växjö stift*

Rapport och foto: Robin Gullbrandsson
Grafisk design: Anna Stålhammar
Tryckning och distribution: Marita Axelsson

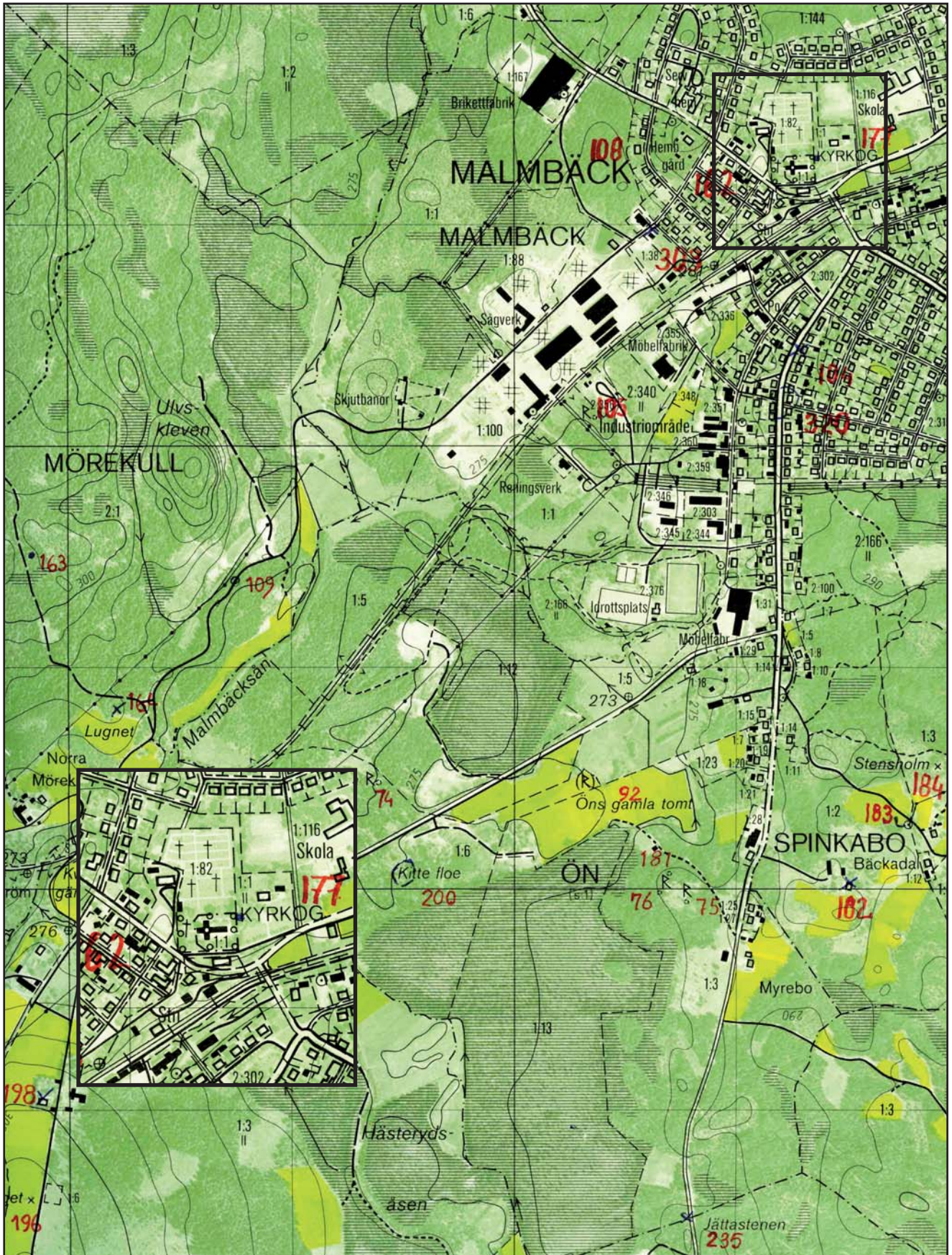
Jönköpings läns museum, Box 2133, 550 02 Jönköping
Tel: 036-30 18 00
E-post: info@jkpglm.se
www.jkpglm.se

Utdrag ur tryckta och ajourhållna ekonomiska kartor är återgivna enligt tillstånd:
Ur karta © Lantmäteriet. Medgivande MS20067/02097.

© JÖNKÖPINGS LÄNS MUSEUM 2007

Innehåll

Inledning	5
Bakgrund och omfattning	5
Karakteriseringens syfte	5
Uppläggning och rapport	5
Kulturhistorisk bedömning	5
Sammanfattande beskrivning	7
Beskrivning och historik	8
Kyrkomiljön	8
Kyrkobyggnaden	8
Historik	12
Kulturhistorisk karakterisering och bedömning	15
Händelsehistorik	16
Referenser	18
Arkiv	18
Tryckta källor	18
Tekniska och administrativa uppgifter	18

Utdrag ur ekonomiska kartans blad Malmbäck 6E 6d 1989.

Inledning

Bakgrund och omfattning

På uppdrag av Norra Sandsjö pastorat har Jönköpings läns museum utfört en kulturhistorisk inventering och karakterisering av Malmbäckes kyrka. Arbetet har utförts i samband med upprättande av vård- och underhållsplan för kyrkobyggnaden och ska ingå som en del av detta. I Norra Sandsjö pastorat har vård- och underhållsplanen upprättats av Maria Williamsson, Arkitekthuset, Jönköping, och Sivert Holmberg, KBR, Lekeryd. Arbetet bekostades av medel från den kyrkoantikvariska ersättningen och påbörjades och avslutades under 2007. Rapporten omfattar en genomgång av kyrkobyggnadens historik, beskrivning av exteriör och interiör och en beskrivning av dess kulturhistoriska värde. Antikvarie Robin Gullbrandsson vid Jönköpings läns museum har varit rapportansvarig.

Karakteriseringens syfte

Syftet med karakteriseringen är att öka kunskapen om det kulturhistoriska arv som kyrkobyggnaden bär på. Mer konkret ska arbetet ligga till grund för de vård- och underhållsplaner som ska tas fram av varje församling och som är en förutsättning för att efter 2006 kunna söka kyrkoantikvarisk ersättning från stiftet. Rapporten ska också kunna ingå i länsstyrelsens och läns museets underlagsmaterial vid beslut i ärenden som berör kyrkobyggnaderna.

Uppläggning och rapport

Arbetet har varit uppdelat i en fältdel med inventering och fotografering och en arkivsökningsdel. De aktuella arkiv som gått igenom har främst varit länsstyrelsens arkiv över ärenden, med kopior från ATA:s arkiv i Stockholm. Jönköpings läns museum har också ett arkiv över handlingar och pressklipp mm. Befintlig hembygdsliteratur har använts i förekommande fall. Arkivuppgifterna utgör således en sammanfattning av genomgångna arkiv och omfattar inte en komplett beskrivning av händelser i kyrkans byggnadshistoria.

Rapporten är upplagd med en inledande kort sammanfattning, en beskrivning av kyrkomiljön och historiken i löpande text samt en beskrivning av kyrkans nuvarande utseende. Därefter följer den kulturhistoriska värderingen och bedömningen, och sist en händelsehistorik med händelser listade i kronologisk följd.

Kulturhistorisk bedömning

Den kulturhistoriska bedömningen har gjorts av Jönköpings läns museum i samarbete med länsstyrelsen i Jönköpings län. En kulturhistorisk bedömning är aldrig definitiv utan hela tiden föremål för omvärderingar. Vid bedömningen tas hänsyn till dels varje enskild

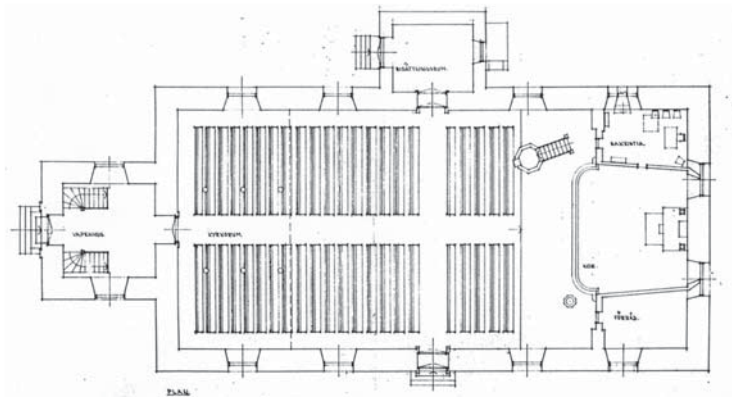
kyrkas egna värden, men också till värden i förhållande till andra kyrkor i stiftet och landet. Den kulturhistoriska värderingen och bedömningen nämner i de flesta fall inte enskilda byggnadsdetaljer utan beskriver värden och karaktärsdrag i stort.

Inför varje planerad förändring eller större underhållsåtgärd skall tillstånd inhämtas från länsstyrelsen och varje ärende behandlas där från fall till fall. Utifrån det kulturhistoriska värdet tas beslut om vilka åtgärder som får företagas samt vilka som är berättigade till kyrkoantikvarisk ersättning.

Denna rapport skall finnas tillgänglig på Växjö stift, länsstyrelsen i Jönköpings län, Jönköpings läns museum samt på respektive kyrklig samfällighet.

Sammanfattande beskrivning

Malmbäcks kyrka är uppförd 1827. Den är en typisk empirekyrka med fullbrett, rakt avslutat kor i öster, sakristia från föregående kyrka i tväraxeln och kraftigt torn med lanternin i väster. Fasaderna bär vitkalkad spritputs och kyrkans sadeltak är täckt med enkupigt tegel. Interiören är förändrad 1909 genom förminskat kor och 1969 genom läktarunderbyggnad. I övrigt kvarstår en nyklassicistisk grundprägel.

Uppmätning gjord av ingenjör Erik Persson inför renoveringen 1969. ATA.

Beskrivning och historik

Kyrkomiljön

Malmbäcks socken ligger på den högst belägna delen av småländska höglandet med toppen Tomtebacken. Det är en utpräglad skogsbygd, rik på åsryggar. Fornlämningar visar att bygden varit befolkad sedan stenålder, talrikast är lämningarna från äldre järnåldern. Sockennamnet är belagt sedan 1292. Fram till 1900-talets pastoratsregleringar var Malmbäck moderförsamling för Ödestugu och Almesåkers församlingar. Genom historien har Malmbäck varit en utpräglad bondesocken. Den enda adelsnärvaron utgjordes – från och med 1600-talet – av säteriet Viresjö med bl.a. släkterna Printzensköld och Queckfeldt. Genom socknen löper sedan 1882 järnvägen Nässjö-Halmstad med station i den gamla kyrkbyn. Denna växte tidigt till ett stationssamhälle. Den redan då omfattande tillverkningen av pinnstolar expanderade till industriell skala med etablerande av flera snickerifabriker. Kyrkbyn är belägen centralt i socknen där vägarna från Ödestugu i väster, Forserum i norr, Nässjö i nordost och Svenarum i sydväst möts. Byn är idag en mindre tätort, till stor del dominerad av villabebyggelse från 1900-talet.

Kyrkan med kyrkogård är belägen på en höjd direkt norr om landsvägen och Malmbäcksåns dalgång med järnvägen. På vägens södra sida står den gamla timrade sockenstugan från 1875, kraftigt ombyggd under 1900-talet med bl.a. tilläggsisolering. Öster om kyrkogården är prästgården från 1823 belägen, en 1 ½ våningsbyggnad i trä med gul locklistpanel samt sadeltak med frontespis. Vid kyrkogårdens västra sida ligger en asfalterad parkering och församlingshemmets ljusputsade 1960-talslängor med flacka sadeltak. Kyrkan är belägen mitt på kyrkogårdens äldre del, med koret mot öster. Denna äldre del är klart avskild genom stödmurar och trädkrans. Åt norr sträcker sig en stor utvidgning från 1900-talet.

Kyrkobyggnaden

Malmbäcks kyrka från 1827 består av ett långhus med fullbrett, rakslutet kor i öster och ett kraftigt torn i väster. Mitt på norra långsidan ansluter en f.d. sakristia, omdanad till gravkapell och försett med pannrum i en källare.

Kyrkan vilar på en sockel av kanthuggen sandsten, sannolikt från den föregående medeltidskyrkan. Även i murarna ingår sandsten från denna. Fasaderna är spritputsade och avfärgade med en brun vit kalkfärg. Omfattningar kring muröppningar och hörn är slätputsade. Ovan tornporten är en kalkstensplatta inmurad med inskription över byggnadsår och regent. Tornets övre del genombryts av rundbågiga ljudöppningar med ursprungliga, tjärade ljudluckor,

vilka bär en senare pärlspontspanel. Kyrkans ingångar är i väster genom tornet och i söder genom en mittport. Båda har pardörrar från byggnadstiden med ockrafärgad rombisk panel. Båda har utkragande slätputsade omfattningar, kring västporten i form av två pilastrar som bär en överliggare. Framför densamma är en sentida kalkstenstrappa. Upp till mittporten för en lång rullstolsramp, täckt med grus och på sidan klädd med kullersten. Trappa saknas vid porten och ett svart stålrörsräcke omsluter hela rampen. Gamla sakristian har åt väster en pardörr från 1900-talet, som i utförande ansluter till de äldre. Samma kan sägas gälla nuvarande sakristiport på korets norra sida. Båda dessa har granittrappor med smidesräcken, tillkomna 1968-69. Kyrkans långsidor genombryts av fyra fönsteraxlar med stora rundbågsfönster. I korgaveln är ytterligare två rundbågsfönster och i västgaveln två rundfönster i läktarhöjd. Fönsterbågarna av gråmålat trä är från 1909 och har gjutjärnsspröjsar, i korgavelns fönster infattande patinerat och tonat antikglas från 1939. Solbänkarna är avtäckta med svart plåt. Långhuset bär ett sadeltak, valmat över koret. Gamla sakristians tak har samma utförande och båda täcks av nytt enkupigt lertegel. Den enkelt profilerade takfoten är vitputsad. Tornet avslutas med en flack huv som bär en fyrkantig lanternin med rundbågsöppningar. Lanterninen är klädd med vitmålad träpanel och har en grågrön dekorativ gesims. Från lanterninens flacka huv reser sig ett förgyllt kors på kula. Tornets takfäll är täckta med kopparplåt. Alla byggnadskroppar har hängrännor och stuprör av koppar.

Interiören har trots 1900-talsförändringar kvar en nyklassicistisk grundkaraktär, främst genom den stora rymden och sparsmakade dekoren. Långhuset övergår i ett smalare och lägre, rakslutet kor med sakristia vid norra sidan och förråd vid södra. I väster reser sig en ogelläktare med underbyggnad från 1969. De fyra bänkkvar-

teren definieras av mitt-, tvär- och sidogångar. Ljuskronor av mässing hänger ovan mittgången. Predikstolen är placerad fristående i nordost och på motsatt sida i söder finns en kororgel och dopplats med en särpräglad mässingsarmatur från 1969.

Golvet av fernissade furubränder lades sannolikt in 1939 i samband med införande av centralvärme. I koret och långhusets östra ände ligger golvet ett trappsteg högre. I koret är det klätt med grå heltäckningsmatta. Väggarna är slätputsade och avfärgade med en bruten vit emulsionsfärg. In mot koret är en stickbågig öppning i dess hela vidd. Ovan denna är ett språkband målat 1909. De symmetriskt placerade portarna har en stram nyklassicistisk utformning från byggnadstiden med pardörrar som bär gråmålad rombisk panel. Omfattningarna av gråmålat trä utgörs av pilastrar och överliggare, på mittportarna med meanderbård och på västporten med triglyfer och tandsnitt. Västporten är numera avskild från kyrkorummet genom läktarunderbyggnaden. Till sakristia och förråd leder små rundbågiga, gråmålade fyllningsdörrar från 1909. Fönstren har innerbågar från 1939 av gråmålat trä. Korgavelns två fönster är till stor del avskurna av sidoinbyggnaderna och utgörs av två rektangulära lufter vardera. Genom sidoinbyggnaderna och läktarunderbyggnaden har kyrkorummet idag endast två fönsteraxlar. Kyrkorummet avslutas uppåt av ett flackt valv med panel från 1909 i form av smala spont och tvärgående lister, flammigt avfärgad i ljusblått.

Altare och altarprydnad med svepekor och kolonnställning bildar en välbevarad helhet från kyrkans byggnadstid. Det lilla altarkrucifixet dubbleras på ett olyckligt vis den egentliga altarprydnaden och borde ges en annan placering.

Det väggfasta altaret och altarprydnaden bildar en sammanhållen enhet från byggnadstiden. Altaret är av trä, avfärgat i pärlgrått med förgyllda rosetter i relief på hörnlisenerna. Från detta reser sig två kolonner målade som kolmårdsmarmor, vilka bär en pärlgrå överliggare med tandsnitt och bibelord. Inom kolonnuppställningen står ett förgyllt träkors med svepning och törnekrona mot en rundbågig oljemålad fond, skildrande Jerusalem. Den genombrutna, raka

altarringen tillkom 1969 och är avfärgad i gråbruten vit färg med förgyllda kanter. Predikstolen härrör från gamla kyrkan och syns vara ett verk av bildhuggaren Sven Segervall, Växjö, tillkommen under 1700-talets förra hälft. Korgen pryds av välsnidade figurer av Kristus och evangelisterna samt de för Segervall karakteristiska voluterna på hörnen. Korgens pelarburna bas och trappan med skärmar i anslutande utförande tillkom 1909, då även den hårda bemålningen i vitt, guld och ockra bör ha utförts. Nummertavlan från detta år har givits ett likartat utseende. Den öppna bänkinredningen tillverkades likaså 1909. Gavlarna har en svängd profil. Mot kor och tvärgång är skärmar med små kvadratiske fyllningar. Allt är avfärgat i en blågrå ton. Den ursprungliga läktaren bärs av sex doriska kolonner, varav fyra numera tyvärr är dolda inom läktarunderbyggnadens två rum. Den raka läktarbröstningen är ett ramverk med halvfranska fyllningar. Allt är hållet i ljusgrå nyanser med förgyllda lister. På läktarens södra sida kvarstår 1909 års bänkar. Orgelverket är byggt 1909 av Johannes Magnusson, Göteborg, (ombyggt 1944 av Frede Aagaard) och omfattar 13 stämmor fördelade på två manualer och pedal. Orgelfasaden är bevarad från Johan Niklas Söderlings verk, utförd 1829-30. Fasaden är ett fint exempel på den tidiga empirens strama formspråk: litet rundbågigt mittfält flankerat av pikturer med lyror och krönt av en stor tempelgavel med strålsol. Allt är på tidstypiskt vis hållet i pärlgrått med förgyllning på dekor och listverk. Det fristående spelbordet är från 1909. Kororgeln omfattar sju stämmor och har ett hus i gråbetsat trä med lister i svart och guld. Dopfunten är huggen av granit 1948 och har en renässansinspirerad form.

Den gamla sakristian är ordnad som gravkapell 1939. Nedanför det gallerförsedda fönstret i öster står ett murat och vitputsat altare med polerad kalkstensskiva. Golvet är belagt med kvadratiske plattor av hyvlad kalksten. Väggarna är vitputsade och bär ett plant tak från byggnadstiden med avlutade bräder. Nuvarande sakristia har kapprum med toalett och skåpsinredning från 1969. I förrådet på andra sidan koret står skåp från samma år, vilka bl.a. rymmer skrudarna. Läktarunderbyggnaden från 1969 är indragen bakom första kolonnparet och har en vägg tvärs över mittgången som avskiljer ett kapprum. På ömse sidor om detta är två stora samlingsrum. Väggarna är putsade och partiet i mittgången har ett vitmålat gallerverk med råglasrutor. I dess mitt är en pardörr med samma rutor. Vapenhuset är mycket rymligt. I norr är en trappa från 1969 med gråmålad skärm. Under trappan har en toalett inrymts bakom en vitmålad brädvägg. Vapenhusets golv är belagt med kvadratiske plattor av hyvlad kalksten från nämnda år. Väggarna är vitputsade och det plana taket består av gråmålad pärlspont från 1909. Andra våningen i tornet har en ursprunglig pardörr till läktaren och en sentida mellanvägg mot torntrappan. På tredje våningen står två

Predikstol från 1700-talets förra hälft, sannolikt ett verk av Växjöbildhuggaren Sven Segervall. Hårt restaurerad 1909 då den inkorporerades i kyrkorummet.

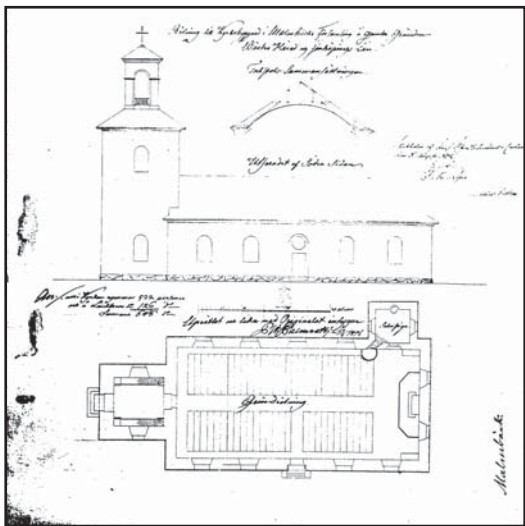
Den stilrena orgelfasaden stammar från 1829 års Söderlingorgel.

De ursprungliga entréportarna har påkostade nyklassicistiska omfattningar.

Läktarens doriska kolonner dolda inom läktarunderbyggnaderna.

P W Palmroths ritning till ny kyrka från 1818. Planen följdes med undantag för sakristians placering, vilken bestämdes av de kvarstående delarna av medeltidskyrkan. ATA.

sannolikt ursprungliga bingar av bräder. Dessa bör ha tjänstgjort som sädesförvaring eftersom kyrktornen inte sällan fungerade som sockenmagasin. I rummet finns även den ursprungliga empirepredikstolen med tillhörande ljudtak, liksom ett urverk med tavla av samma typ som finns bevarad i Svenarums kyrka. De båda klockorna på fjärde våningen är gjutna 1827 av Eric Lundquist, Jönköping. Ringningen är automatiserad liksom lucköppningen.

Historik

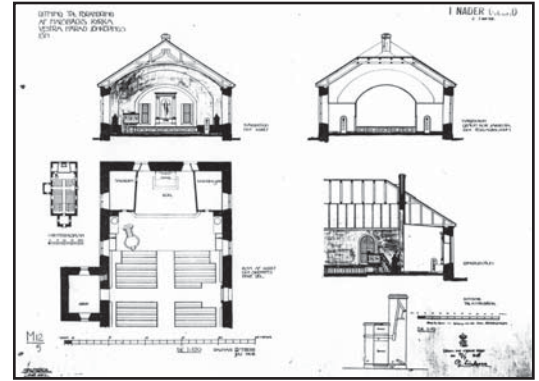
1817 nedbrann Malmbäckes kyrka som följd av ett blixtnedslag. Det rörde sig om en medeltida stenkyrka, tillbyggd med en korsarm av trä 1690. Följande år upprättades en nybyggnadsritning av arkitekt Per Wilhelm Palmroth, Överintendentsämbetet. Denna kom med smärre avvikelser att följas vid uppförandet 1827-28, vilket leddes av länsbyggmästare P Österlöf, Varberg. Kyrkan uppfördes på samma plats som föregångaren. Dennas norra långsida och sakristia kom att stå kvar som en del av nya kyrkan. Vidare återanvändes en stor del av stenmaterialet, till stor del sandsten. Predikstolen ritades av arkitekt J W Gerss, Överintendentsämbetet, och donerades av kapten Queckfeldt på Viresjö. Den placerades med uppgång från sakristian. Altarets kors tillverkades av Peter Lundberg och bakgrundsmålningen utfördes av C E Tellander. För kyrkorummets målning och förgyllning svarade arkitekt C R Palmér, Jönköping. Ett tornur förfärdigades av urmakargesällen Johannes Sandahl, Parken. Detta syns ha haft samma konstruktion som uret i Svenarum med separat urtavla i kyrkorummet. Nya kyrkans invigning förrättades 1828 av biskop Esaias Tegnér. 1829 färdigställdes en 12-stämmig orgel av Johan Niklas Söderling, Göteborg. 1876 skedde vissa reparationer. Det då trasiga tornuret monterades ned. Kyrkorummets jordgolv ersattes med trägolv. Det är oklart när man frångick yttertakens ursprungliga spåntäckning.

1909 ägde en stor renovering rum, i enlighet med ett program som modifierats av arkitekt Ragnar Östberg, Överintendentsämbetet. Utvändigt omputsades tornet och västgaveln. Fönstren fick nya bågar med samma utförande som de gamla. Invändigt företogs tämligen stora förändringar. Koret gjordes smalare genom inbyggnader för ny sakristia och arkiv, mellan vilka slogs ett valv. Nytt trägolv lades in, takvalvet kläddes med ny träpanel och bänkarna byttes mot nya. Predikstolen avlägsnades och uppgången från sakristian igenmurades. Istället tog man fram den barockpredikstol som räddats undan gamla kyrkans brand. Denna försågs med nytt underrede och trappa. Förgyllaren M B Wallström, Lödöse, anförtroddes att "återställa" pjäsen till "ursprungligt" skick. De bibliska emblemen från 1828 års predikstolskorg uppsattes på läktarbrösten, men är nu borttagna. Interiören ommålades i sin helhet, varvid ett språkband placerades ovanför den tillkomna triumfbågen. Uppvärmning infördes genom två järnkaminer. Orgelverket ersattes

av ett nytt omfattande 13 stämmor, byggt av Johannes Magnusson, Göteborg. Den gamla fasaden bibehölls därvid. I vapenhuset byggdes nya trappor.

1937-39 stod Jönköpings stadsarkitekt Göran Pauli för en restaurering. Till att börja med omlades tegeltäckningen på yttertaken. I söder och öster blev det en totalomläggning. Puttskador lagades med cementhaltigt bruk. Fasaderna avfärgades på nytt med kalkfärg. Interiören var nedrökt av kaminerna, vilka nu ersattes av en värmeledning med pannrum under gamla sakristian, vilken omdanats till bårhus. Fönstren försågs med innerbågar och i korfönstren insattes tonat och patinerat antikglas. Dörrbladen till mittportens vindfång kläddes med rombisk panel i likhet med utförandet på gamla sakristians dörr. Vid den nya inre färgsättningen skall man ha haft ambitionen att återgå till den ursprungliga färgskalan. Väggar avfärgades i en varmgul ton, taket i en blåaktig skiftning och bänkarna i blågrått, vilket gick igen på taklisten. Korväggens språkband övermalades och ersattes av ett nytt med stramare utformning. Målaremästare var Sven Ström, Tenhult. 1943 försågs orgeln med en elektrisk fläkt. 1944 omdisponerades orgeln av orgelbyggare Frede Aagaard. 1948 införskaffades en dopfont, ritad av arkitekt Essén, Byggnadsstyrelsen, och huggen av Bröderna Styrenius Stenhuggeri, Västervik. 1961 omändrades värmeledningen till ett vattenburet system med oljeeldad panna.

1968 renoverades exteriören efter ett program av ingenjör Erik Persson vid Johannes Dahls arkitektfirma, Tranås. Det södra takfallets tegeltäckning omlades och torntaket omtäcktes med kopparplåt. Ett nytt kors uppsattes. Eftersom fasadputsens var i mycket dåligt skick och lagad flera gånger så genomfördes en total omputsning med kalkbruk, sedermera avfärgad med KEIM mineralfärg. Därvidlag överputsades ankarlutarna. Året därpå tog man sig an interiören, likaså under ledning av Persson. Största förändringen utgjorde den läktarunderbyggnad som utfördes, vilken kom att få större proportioner än ursprungligen avsett, bl.a. genom avskiljandet av kapprummet. Bänkarna på läktarens norra del togs bort och ersattes av körgradänger. Belysningen elektrifierades och nyritade armaturer uppsattes. Den befintliga altarringen utbyttes mot en ny och öppen. Sakristian fick en egen entré samt kapprum och toalett. Skåpsinredningen förnyades. Passagen mellan kor och sakristia igenmurades. Takhöjden i sakristian sänktes. I vapenhuset revs den södra trappan och under den ombyggda norra inrymdes en toalett. Golven i vapenhus och bisättningsrum belades med kalkstensplattor. Framför västporten lades en ny trappa av kalksten. Kyrkorummets golv slipades och fernissades. Taket avsågs att strykas med tempera i svag gråblå ton. De emulsionsmålade väggarna tänkte man återge en kalkavfärgning, om än med tillsats av silikat. Bänkarna målades

R Ostbergs restaureringsförslag från 1908. ATA.

1909 års öppna bänkinredning.

i en varm blågrå ton. Läktarbröst och altarring målades i en lätt bruten vit ton. Orgeln lämnades oförändrad. Predikstol och altarpopsats ommålades. På korväggen togs det gamla språkbandet fram. Byggmästare vid arbetena var Nils Steen, Eksjö.

Vid okänt tillfälle införskaffades en kororgel, sannolikt utan tillstånd. 1984 bättringsmålades fasaderna med KEIM-färg. 1998 omputsades fasaderna på nytt. Denna gång skedde avfärgningen med kalkfärg. Tornlanternninen ommålades med linoljefärg, tornluckorna tjärades och korset omförgylldes. Projekteringen utfördes av arkitekt Bo Ahlqvist vid Construo AB. Invändigt togs den vitmålade glasfiberväven bort från korväggarna och dessa omputsades med kalkbruk. Långhusväggarna rengjordes och ommålades med emulsionsfärg likt befintlig. De sedan 1969 glasfibervävsklädda och vitmålade altarkolonnerna befriades från beklädnaden och marmorades. Altartavlan konserverades och rengjordes av konservator Anette Thorén, Jönköpings läns museum. Fönster och dörrar ommålades med linoljefärg. 2001 gjordes diverse handikappanpassningar. Toaletten i vapenhuset modifierades. Efter förslag av Sivert Holmberg, Lekeryd, ordnades en rullstolsramp upp till mittporten. Utan samråd med den antikvariske kontrollanten gavs rampen emellertid ett från det godkända förslaget avvikande utseende i och med att man uteslöt planerad trappa och uppsatte ett iögonenfallande stålörsräcke. 2006 installerades bergvärme.

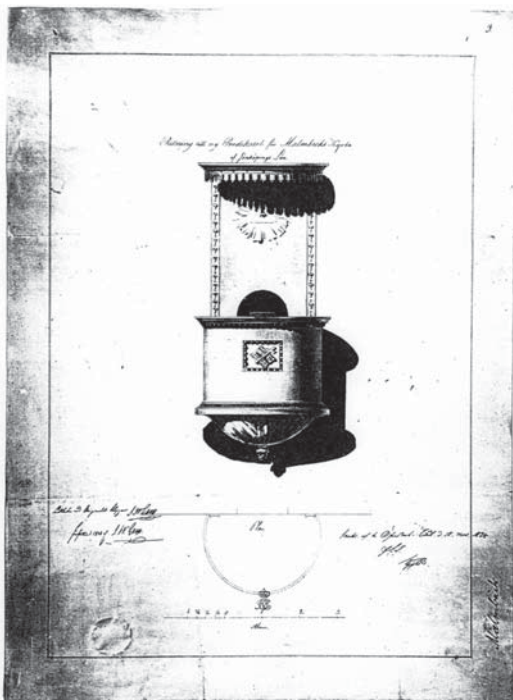
Kulturhistorisk karakterisering och bedömning

Malmbäcks kyrka är uppförd 1827 efter ritningar av arkitekt P W Palmroth vid Överintendentsämbetet. Kyrkan är en typisk representant för empirestilens strama nyklassicism. Kännetecknande är de odekorerade vita murarna som genombryts av symmetriskt placerade, stora rundbågsfönster. Koret utgör en integrerad del av långhusets breda byggnadskropp och har en rak avslutning. I väster reser sig ett kraftigt torn med den för stilen karakteristiska lanterninen. Av den föregående medeltida stenkyrkan ingår dennas nordvägg och sakristia i nuvarande byggnad. Entréportarna är de ursprungliga från 1827, vilka besitter ett autenticitetsvärde.

Interiören har genomgått några stora förändringar under 1900-talet. Detta rör sig främst om att koret 1909 gjordes mindre genom inbyggnader för sakristia och arkiv, mellan vilka ett valv slogs. Ny öppen bänkinredning tillkom samtidigt och den gamla kyrkans barockpredikstol ersatte den ursprungliga empirepjäsen, vilken nu står i tornet. Senast gjordes en stor läktarunderbyggnad 1969. Dessa ingrepp till trots kvarstår ändå en nyklassicistisk grundkarakter genom kyrkorummets rymd och sparsmakade dekor, främst koncentrerad till altaret med svepekors och kolonnuppställning. Sistnämnda utgör en välbevarad helhet från byggnadstiden. Från denna tid kvarstår även de stilrena portomfattningarna och läktaren med orgelfasad. Själva orgelverket nybyggdes i senromantisk anda 1909 av Johannes Magnusson, Göteborg. Verket har trots viss ombyggnad ett musikhistoriskt värde. Kyrkorummet har en dämpad färgsättning i grå och vita nyanser, vilken svarar tämligen väl mot det nyklassicistiska idealet.

Att särskilt tänka på i förvaltning och användning av kyrkan:

- Kyrkans föga förändrade exteriör representerar den nyklassicistiska sockenkyrkotypen.
- Medeltida murverk utgör ett omistligt historiskt dokument.
- Interiören bär, trots vissa ändringar, fortfarande huvudsakligen prägel av byggnadstidens ideal.
- Bevarad inredning från byggnadstiden, i kyrkorummet och tagen ur bruk i tornet.
- Magnussonorgeln från 1909.

J W Gerss ritning till predikstol från 1828, tydligen den som kom till utförande. ATA.

Händelsehistorik

1827-28

Nybyggnad av kyrkan. Gamla kyrkans nordmur och sakristia inkorporeras. Arkitekt Per Wilhelm Palmroth, Överintendentsämbetet. Länsbyggmästare P Österlöf, Varberg. (JLST; Kyrkobyggnader 1760-1860)

1829

12-stämmig orgel färdigställs. Orgelbyggare Johan Niklas Söderling, Göteborg. (Carlsson 1973)

1876

Trägolvg läggs in ovanpå jordgolvet. Ej fungerande tornur monteras ned. (Kyrkobyggnader 1760-1860)

1909

Renovering och ombyggnad. Koret förminskas genom inbyggnader för ny sakristia och arkiv. Nya trägolvg, takvalv kläs med ny panel, nya fönsterbågar, ny öppen bänkinredning. Befintlig predikstol med uppgång från gamla sakristian ersätts av barockpredikstol från föregående kyrka, vilken placeras vid koret. Installation av två järnkaminer. Två nya trappor i vapenhuset. Total inre ommålning. Språkband målas på korvägg. Nytt 13-stämmigt orgelverk. Utvändigt omputsning av torn och västgavel, avfärgning. Arkitekt Ragnar Östberg, Överintendentsämbetet. Förgyllare M B Wallström, Lödöse. Orgelbyggare Johannes Magnusson, Göteborg. (Carlsson 1973; JLST; Kyrkobyggnader 1760-1860)

1937-39

Restaurering. Omläggning av tegeltak. Utvändiga putsskador lagas med cementhaltigt bruk. Avfärgning med kalkfärg. Kaminer ersätts av värmeledning med pannrum under gamla sakristian, vilken blir bisättningsrum. Fönstren får innerbågar. Antikglas insätts i korfönstren. Försök att återskapa ursprunglig färgsättning i interiören. Nytt språkband på korväggen. Stadsarkitekt Göran Pauli, Jönköping. Målaremästare Sven Ström, Tenhult. Byggmästare Henning Karlsson, Jönköping. (JLM; JLST)

1943-44

Orgeln omdisponeras och får elektrisk fläkt. Orgelbyggare Frede Aagaard. (Carlsson 1973; JLM)

1948

Dopfont. Arkitekt Essén, Byggnadsstyrelsen. Bröderna Styrenius stenhuggeri, Västervik. (JLM; JLST)

1961

Värmeledningen görs vattenburen. (JLST)

1968

Utvändig renovering. Omtäckning av södra tegeltaket. Tornaket får ny täckning av kopparplåt. Nytt tornkors tillverkas. Total omputsning av fasader med kalkbruk, avfärgning med KEIM-färg. Ingenjör Erik Persson, Johannes Dahls arkitektfirma, Tranås. (JLST)

1969

Invändig renovering. Läktarunderbyggnad. Läktarbänkar bort i norr. Elektrifiering av belysning, delvis ny armatur. Ny altarring. Sakristian får egen ingång med kapprum och toalett. Vidare ny skåpsinredning och sänkt takhöjd i sakristian. Igenmurning av direktpassage till kor. I vapenhuset rivs trapporna och en ny byggs i norr med toalett under. Nya golv av kalksten i vapenhus och bisättningsrum. Ny trappa av kalksten framför västporten. Golv slipas och fernissas. Kyrkorummet ommålas till stor del i ljusa toner. Gamla språkbandet tags fram på korväggen. Ingenjör Erik Persson, Johannes Dahls arkitektfirma, Tranås. Byggmästare Nils Steen, Eksjö. (JLST; Kyrkobyggnader 1760-1860)

1984

Fasader bättringsmålas med KEIM-färg. (JLM)

1998

Omputsning av fasader med kalkbruk, avfärgning med kalkfärg. Utvändiga snickerier oljemålas respektive tjäras. Korväggar omputas invändigt. Långhusväggar ommålas med emulsionsfärg likt befintlig. Konservering av altaruspsats. Arkitekt Bo Ahlqvist, Construo AB. Konservator Anette Thorén, Jönköping läns museum. (JLST)

2001

Handikappanpassning av toalett och mittport. Ramp utförs längs södra långsidan. Uteslutande av trapparti för porten och uppsättande av stålrörsräcke låg utanför det godkända förslaget och skedde utan samråd med antikvarisk kontrollant. (JLST)

2006

Installation av bergvärme. (JLST)

Referenser

Arkiv

Jönköpings läns museums arkiv. (JLM)

Länsstyrelsen i Jönköpings arkiv, med kopior ur ATA. (JLST)

Tryckta källor

Carlsson, Sten L. Sveriges kyrkorglar. Lund 1973.

Kulturminnesvårdsprogram för Nässjö kommun. Jönköpings läns museum 1989.

Kyrkobyggnader 1760-1860. Del 2. Småland och Öland. Stockholm 1993.

Malmbäcks kyrka 1828-1978. Nässjö 1978.

Rogberg, Samuel. Historisk beskrifning om Småland. Karlskrona 1770.

Småland – landskapets kyrkor. Stockholm 2006.

Svenskt ortnamnslexikon. Uppsala 2003.

Sverige. Geografisk beskrivning. Del V. Stockholm 1931.

Sveriges bebyggelse. Landsbygden. Jönköpings län III. Uddevalla 1956.

Växjö stift i ord och bild. Stockholm 1950.

Tekniska och administrativa uppgifter

Jönköpings läns museums dnr: 330/06

Beställare: Norra Sandsjö kyrkliga samfällighet

Fastighetsägare: Norra Sandsjö kyrkliga samfällighet

Rapportansvarig: Robin Gullbrandsson

Foto: Robin Gullbrandsson

Län: Jönköpings län

Kommun: Nässjö kommun

Socken: Malmbäcks socken

Fastighetsbeteckning: Malmbäck 5:1

Belägenhet: Ekonomiska kartans blad Malmbäck 6E 6d 1989

Dokumentationsmaterialet förvaras i Jönköpings läns museums arkiv